

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СТИЛЬ» ЖАНРУ РОМАНУ ТА МЕТОДИ ЙОГО АНАЛІЗУ

Н.М. Гоца,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

Стаття присвячена визначенню та характеристиці основних аспектів жанру роману. Зосереджено увагу на проблемі визначення його стилю та труднощах, які можуть виникнути під час стилістично-лінгвістичного аналізу роману. Встановлено, що повний аналіз цього жанру можливий лише за урахування усіх лінгвістичних особливостей. Доведено, що повне розуміння роману може бути здійсненим лише тоді, коли він розглядається як єдність усіх жанрових та стилістичних компонентів.

***Ключові слова:** жанр, індивідуальний стиль, функціональний стиль, роман, міжтекстовість, лінгвістичні особливості, стилістична єдність.*

Вступ. Сучасний стан питань стилістики роману цілком очевидно виявляє, що всі категорії і методи традиційної стилістики не здатні опанувати художню своєрідність слова в романі, його специфічне життя в ньому. Традиційна стилістика не звертає увагу на поєднання різних стилів у вищу єдність, у неї нема підходу до своєрідного соціального діалогу мов у романі. Ось чому стилістичний аналіз орієнтується не на ціле твору, а лише на ту чи іншу його стилістичну єдність [1]. Це дає поштовх досліджувати проблему стилістики роману далі та визначити її особливості.

Проблема жанру та стилю вже досить широко досліджувалася у науці, проте мало хто із авторів звертав увагу саме на жанр роману та на його лінгвістичні особливості, які надають йому неповторності та яскравості. А цей аспект відіграє важливу роль під час аналізу твору, впливає на визначення та розуміння основної ідеї, яку намагається донести до читача письменник чи письменниця. У різні періоди поняття стилю та жанру досліджували такі науковці, як Гіршман М.М., Кухар-Онишко О.С., Лармін О.В., Марко В.П., Халізов В.Є., Целкова Л.Н. Серед зарубіжних науковців можемо відмітити таких, як М. Джонс, Джейн Гордон, Р. ДіЯнні та ін. Великий внесок у вивчення жанру, а також особливостей саме жанру роману, зробила Н. Копистянська у своїй праці «Жанр, жанрова система у просторі літературознавства».

Відмітимо, що на сьогоднішній день існують цілком протилежні твердження щодо того, чи можна виділити стиль роману і чи можливо його охарактеризувати. Ми належимо до тих, хто намагається довести право на існування романного стилю.

Мета даного повідомлення - дати повне та розширене визначення поняттю «стиль» саме романного жанру. Ми намагатимемося визначити основні аспекти жанру роману та те, як стиль може вплинути на загальний зміст твору.

Стилістичні ознаки жанру роману постійно змінюються та еволюціонують, що призводить до постійного та безперервного вивчення цього жанру та його стилістичних особливостей. Жанру роману властиво використовувати аспекти, властиві іншим жанрам, об'єднувати їх у собі. Саме тому у літературі ми можемо спостерігати безліч різновидів роману, що мають свої стилістичні особливості.

Оскільки до сьогодні існують суперечки, чи існує стиль жанру роману, то **завданням** нашого повідомлення є довести, що стиль романного жанру-таки можливо визначити та охарактеризувати. А також показати,

що цей стиль відрізняється від стилів інших художніх прозових творів та має свої, притаманні лише йому, риси.

Саме жанр твору визначає його стиль та його лінгвістичні особливості. Отже, жанр – «вид творів у галузі якого-небудь мистецтва, що характеризується певними сюжетними та стилістичними ознаками» [2, с. 296].

Можна по-різному визначати термін «жанр». Проте всі визначення мають спільну рису – вони підкреслюють закріпленість, «кодіфікованість», стандартність жанрових рамок. Отже, зазначення жанрової приналежності одразу визначає новий незнайомий для читача об'єкт у знайому більшість. Загальність ряду композиційно-мовних характеристик і дозволяє розглядати жанр як «парадигму текстів». А кожен окремий текст відповідного жанру як складову цієї парадигми [3, с. 84].

Жанрова специфіка є одним з основних диференційних ознак функціонального стилю, що забезпечує його єдність. Ця єдність виявляється як в ході дискретного вивчення жанрів, так і в результаті визначення того, яким чином жанри реалізують загальні риси функціонального стилю [4, с. 30].

Кухаренко В.А. розглядає жанр як одну з трьох парадигм, у які входить кожен художній текст. Згідно з позицією цієї дослідниці жанрове визначення твору є його «текстовим маркером», який розміщується до першого абзацу, в передтексті. Жанр обумовлює структурні особливості твору, певною мірою впливає на його обсяг, посередньо відображається у його мовній субстанції. Автор дуже уважно відноситься до жанрової рубрикації свого твору і намагається у передмові, у статті, у коментарі пояснити свій вибір [3, с. 81-82].

Згідно з Енн М. Джонс індивідуальне знання жанру є абстрактним і схематичним, що зростає завдяки повторюваному та контекстному досвіду, пов'язаному із текстами. Схематичні згадки про жанр можуть бути непевними або навіть суперечливими, тому що досвід аналізу тексту може бути випадковим, частково згаданим або непостійним. Коли люди стають досвідченими читачами і письменниками, то починають невимушено працювати у певному жанрі. Вони здатні поділяти тексти на жанрові категорії для того, щоб допомагати собі, іншим читачам і авторам у визначенні, обробці і запам'ятовуванні досвіду створення та аналізу тексту [5, с. 21].

В.Є. Халізов зазначає, що літературними жанрами можна вважати групи творів, які виділяють у межах літературних родів. Кожен із них згідно з автором має певний комплекс стійких властивостей. Майже всі літературні жанри мають витоки у фольклорі. Проте з плином років вони відродилися і є результатом такої народної творчості. Жанри, що виникли як результат літературного досвіду, являють собою плід співпраці початківців і тих, хто продовжив ці літературні традиції. Халізов В.Є. стверджує, що «жанри є надіндивідуальними. Їх можна назвати індивідуальностями культурно-історичними». Труднощі при класифікації жанрів виникають через їх чисельність, специфічність та історичний обсяг. Слід процитувати даного автора і відзначити, що «жанри є або універсальними, або історично локальними». Проте, поняття «літературний жанр» розглядається не тільки в конкретному, історико-літературному, а й у теоретичному аспектах. Здійснюються дослідження окремих жанрових утворень [6, с. 319-320]. Труднощі виникають і через те, що одним терміном визначають протилежні явища. Згідно з автором усі жанрові визначення фіксують різні сторони художнього твору.

Індивідуальне абстрактне знання жанру є як комплексним, так і дихотомічним (розділеним на частини). Він є одразу і когнітивним

(розділеним на фігури мови або попередні знання), і соціальним (яким діляться з читачами і письменниками, які випробували його на власному досвіді) [5, с. 21].

Постає питання – для чого необхідно так чітко визначати поняття «жанр» та диференціювати його характеристики? У В.А. Кухаренка своя відповідь на це запитання. На її думку, отримуючи жанровий сигнал до ознайомлення з твором, читач звужує рамки невідомості і розпливчатості очікування, у нього з'являється орієнтир, що спрямовує це очікування в певний бік [3, с. 83-84].

В основному в усіх прозових творах (а почасти - поетичних) автор визначає жанр. Природно, рубрикація автором художнього тексту зумовлює відбір як змістово-фактуального матеріалу, так і мовних засобів. Трапляються випадки, коли авторська рубрикація жанру є не показником роду, виду чи підвиду художнього твору, а разом із заголовком, епіграфом, змістово-фактуальною інформацією, «підказує» художній задум автора [7, с. 104-105].

Дуже багато у аналізі твору залежить від визначення його жанру саме автором, що його написав. Адже часто дослідник не в змозі розглядати характеристики того жанру, який визначив для свого твору письменник. А саме із визначення жанру і починається аналіз художнього твору.

Слід відзначити, що усі літературні жанри мають структурні, формальні властивості, які мають, згідно з Халізевою В.Є., «різну міру визначеності». Усі вони мали вплив на розвиток та становлення різних жанрів. Цікавим є те, що раніше кожен жанр слідував строго визначеним правилам, відкидаючи на другий план індивідуально-авторське слово [6, с. 333].

Такий підхід до вивчення жанру є цілком протилежним до того, що ми можемо спостерігати в літературі зараз. Сучасні науковці стверджують, а ми погоджуємося саме з цією думкою, що індивідуальне у творчості має першочергове значення. Саме завдяки індивідуальному баченню реальності і створюються усі стилістичні особливості у творі.

Що ж до жанру роману, то слід зазначити, що роман як ціле – це багатогранне явище, що містить у собі багато стилів. Дослідник стикається з різними стилістичними особливостями, що належать до різних стилістичних закономірностей. Саме тому постає питання: яким чином аналізувати стиль жанру роману – як цілу, неподільну єдність, чи розділити текст на частини (декілька стилів) і розглядати їх як різні одиниці?

Складність для лінгвістичного аналізу жанру роману складає згідно з Целковою Л.Н. і той факт, що на цей час точно не встановлено жанрових видів роману. Принципом жанрової класифікації може бути зміст, тобто та тема, яку обрав автор для втілення, проблема, яку вирішує автор у процесі творення роману, та ідейно-емоційна оцінка, пафос твору (роман історичний, роман науково-фантастичний, детектив). Проте, як зазначає Целкова Л.Н. далі, розподіл романів тільки за змістом не має змоги повністю вичерпати визначення жанру роману. Романи розділяються і за тією жанровою формою, в якій вони написані (роман-хроніка, роман-щоденник, роман-монолог) [8, с. 4].

Згідно з Халізевою В.Є. «роман володіє двоякою змістовністю: по-перше, специфічною саме для нього («становлення» та еволюція героя, що існують в його особистому житті), по-друге, той, що прийшов до нього з інших жанрів». Саме тому автор схиляється до думки, що жанрова сутність роману є досить синтетичною. Жанру роману властиво об'єднувати в собі «змістові основи багатьох жанрів, як сміхових, так і серйозних». Саме тому не існує жодного жанрового принципу, від якого роман залишився б повністю відчуженим. Згідно з Халізевою В.Є. має здатність «зблизити літературу з життям в її багатоплановості і

складності, суперечливості і багатстві». Роману притаманна свобода творення, не властива жодному іншому жанру. Проблемою, яка виникає при аналізі роману, даний науковець вважає те, що виникає бажання синекдохи (коли характеризується лише певна частина роману, а не його ціле) [6, с. 330].

У праці Халізева В. Є. є твердження про те, що роман як жанр різко відрізняється від інших літературних жанрів, які існували до нього, були надмірно спеціалізованими та «діяли на певних локальних «ділянках» художнього розуміння світу». Дозволимо собі не погодитися із цим твердженням, оскільки вважаємо, що роман, навпаки, схожий на усі жанри, оскільки включає одразу декілька із них у свою структуру. Це, в свою чергу, лише ускладнює його аналіз, адже для того, щоб дослідити особливості жанру роману, необхідно бути обізнаним з багатьма жанрами, беручи до уваги й усі їх мовні аспекти. Лише тоді ми зможемо говорити про детальний аналіз роману, а як наслідок, і його стилю.

Такі твердження доводять те, що роман можливо досліджувати лише по частинах, проте не забуваючи про його цілісність та єдність, а також усвідомивши, що існує окремий жанр роману, про який слід завжди пам'ятати та ні в якому разі не ототожнювати з тими жанрами, які існують у його межах.

Однією з найважливіших рис роману є інтерес автора до мікросередовища, яке оточує головного героя, вплив якого вони відчувають і на яке впливають. Саме таке мікросередовище надає письменнику змогу відкрити усі сторони характеру героя та показати читачу його внутрішній світ. Халізов В. Є. вважає, що саме роман має вплив на усі інші жанри літератури, саме під його впливом у них відбуваються зміни. При цьому «трансформуються і структурні властивості жанрів: їх формальна організація стає менш строгою, більш спрощеною і вільною» [6, с. 332].

Як бачимо, в основу поділу роману за жанровими різновидностями можна покласти різні принципи, проте жодна література не в змозі запропонувати чітку різновидність. Саме тому при узагальненому аналізі жанрових напрямків у сучасній літературі необхідно завчасно відмітити, що будь-яке визначення жанру роману може бути тільки умовним. При класифікації романів за жанровим різноманіттям необхідно враховувати і жанрову форму, і жанровий зміст роману [8, с. 5].

Яким же чином жанр може допомогти в аналізі твору? Щоб дати більш детальну відповідь на це запитання, слід торкнутися проблеми міжтекстовості і відношення тексту до жанру. Досить ґрунтовно це питання розглянув польський дослідник Р. Нич. У своїй праці «Світ тексту: постструктуралізм і літературознавство» він розглядає такі зв'язки, як текст-текст, текст-жанр та текст-дійсність. Ми зосередимо свою увагу лише на зв'язку текст-жанр, а саме на проблемі, чи існує між текстом і жанром міжтекстове відношення.

Згідно з Р. Ничою, існує певний тип мислення, згідно з яким жанрові ознаки тексту є «різновидом міжтекстових атрибутів, що відбуваються завдяки стереотипному використанню жанрових норм». Саме цей тип мислення зводиться до того, що існує «сукупність міжтекстів» як вже існуючих, так і тільки потенційних, які мають спільні риси із текстом, який аналізують. Ці спільні риси можуть бути як структурними, так і семантично-прагматичними. Як стверджує сам автор, такий підхід є важливим як для «пояснення автотематичних ігор сучасної «самосвідомої» літератури», так і для «антиесенційного трактування жанру». У такому випадку жанри є «нормативними інваріантами різного використання певної сукупності текстових правил». Розпізнання жанрових ознак під час читання здійснюється тоді, коли відбувається звернення до тих міжтекстів, які мають схожі характеристики, тобто уже

створені раніше. Така сукупність міжтекстів організована у «формі архітексту» (прототипу, прикладу, що найкраще відповідає жанровим нормам) та становить «систему координат для визначеної, жанрової класифікації твору». Цей науковець належить до тих, хто глибоко переконаний у тому, що в одному творі можуть поєднатися декілька жанрів. Текст має різні ознаки, за якими його відносять до різних жанрових класів. Проте «частина правил кожного жанру спільна з іншими жанрами» [9, с. 80-83]. Твердження, висловлені цим науковцем мають значення для виокремлення жанрових ознак у тексті та їх подальший аналіз.

Оскільки існує індивідуальний авторський стиль (про нього йтиметься далі), так можна визначити й індивідуальний авторський жанр. Письменник сам створює жанр, в якому він хоче працювати. Це здійснюється шляхом об'єднання, або, навпаки, відокремлення, різних жанрів.

Підтвердження таким здогадам можемо знайти у Н. Копистянської, яка наголошує на тому, що «багато назв чи у іншій формі подане письменником жанрове визначення твору змусило вчених серйозно вивчати взаємопроникнення, взаємовплив різних жанрових родів, видів мистецтва» [10, с. 56].

Від жанру твору залежить і його стиль. Існує безліч визначень поняття «стиль». О. М. Мороховський розділяє усі ці визначення на три групи: стиль – специфічна форма твору, переважно ораторського мистецтва, обумовлена його функцією; стиль – вираження індивідуального досвіду (стиль – це людина); у третій групі стиль розглядається з функціональної точки зору [11, с. 26].

Щоб довести це твердження, скористаємося словами Н. Копистянської про те, що «у творчому процесі стиль і жанр взаємозалежні. Тому стилістичні пошуки і творчі муки поєднуються із вивченням для себе жанру, зверненням до традицій і пошуком нового, незвичного, свого особливого» [10, с. 7]. Вона також зазначає, що дослідження стилю неможливе без врахування жанру, бо кожен літературний твір має свої стилістичні вимоги.

У своїй монографії «Жанр, жанрова система у просторі літературознавства» Н. Копистянська, опираючись на слова Джона Фроу, стверджує, що він «вживає цей термін у значенні дуже близькому до того, яке соціолінгвісти та інші надають СТИЛЮ» [10, с. 26].

Ми можемо стверджувати, що кожен жанр має свої стилістичні характеристики, і лише стиль здатен творити жанр.

Як може помітити кожен дослідник літературного твору, зокрема і роману, неможливо відділити поняття «стиль» від поняття «жанр», оскільки кожен твір має свої стилістичні особливості. Неймовірно важким є аналіз художнього твору, який містить у собі декілька жанрів, а відповідно і стилів, що притаманні цим жанрам. Що ж до жанру роману, то він є надзвичайно багатограним, оскільки складається із багатьох стилістичних та жанрових елементів. Аналіз жанру роману та його стилю є важким, але можливим. Дослідникам необхідно визначити лінгвістичні, стилістичні особливості роману, їх вплив на його зміст.

Проте, на нашу думку, аналіз стилю у романі можливий лише з урахуванням індивідуальних особливостей автора, епоху, в якій був написаний роман, соціальні та культурні особливості.

Гіршман М.М. визначає три основних ознаки, які досить часто стикаються одна з одною у різних визначеннях стилю: 1) єдність різноманітності; 2) вираження індивідуальності; 3) закономірна організація елементів художньої форми. При цьому автор зазначає, що замість вибору загальне чи індивідуальне тут необхідно побачити процес перетворення закономірностей організованості в органічність існування

творчої індивідуальності. Незважаючи на це, «стиль є «своїм іншим» відносно поняття «автор» і може бути визначеним як найбільш безпосереднє, видиме і відчутним вираженням авторської присутності в кожному елементі як матеріально втілений і творчо відчутний слід авторської активності, що створює і організовує художнє ціле [12, с. 74-75].

Роберт ДіЯнні у книзі «Література: читання художніх творів, поезії, драми та есе» зазначає, що «спосіб, яким автор обирає слова, складає їх у речення, а потім і у частини дискурсу, використовує їхню важливість і визначає стиль. Стиль – це словесна індивідуальність письменника, очевидне, як його лице чи голос. Відображаючи свою індивідуальність, авторський стиль передає його особливий спосіб бачення світу» [13, с. 86].

Стиль є одним з найскладніших понять в аналізі художнього твору. Джейн Бейчмен Гордон, посилаючись на слова Джонатана Свіфта, стверджує, що «вірні слова на вірних місцях і роблять точне визначення стилю». Ті, хто погоджується з такою точкою зору, аналізуючи твір, спочатку розбивають його на частини і лише згодом аналізують. Те, що твір може бути частково досліджуваний – певна кількість слів, речень, слів у реченнях, об'єм абзаців – компонентний підхід до визначення стилю є чимось більш об'єктивним [14, с. 243].

За Ларміним О.В., стиль може існувати «лише у певних творчих манерах і через них, так як і індивідуальна манера даного автора знаходить своє відображення тільки в його творах» [15, с. 239]. Дослідник також притримується думки, що неможливо дати загальне визначення особливих рис, що відрізняють індивідуальну манеру певного автора від загальних стильових прийомів, оскільки у кожного письменника, чи митця взагалі, ці риси будуть неповторними.

Не слід плутати літературознавче поняття стилю з лінгвістичним як функціональним різновидом мови. Літературознавча категорія стилю описує твір, лінгвістична ж характеризує сферу мови [16, с. 177]. Проте варто зазначити, що повний та глибокий аналіз художнього тексту повинен включати ці два аспекти.

Стиль відіграє важливу роль у вивченні літератури та навіть її еволюції. Як твердить Халізов В.Є., стиль «розуміється дуже широко, в якості стійкого комплексу формально-художніх якостей» [6, с. 372].

Як пояснює Виноградов В.В., поняття «стиль» має відмінності, які пов'язані з виокремленням об'єктно- та суб'єктно-структурних якостей його системи чи з описом його суб'єктивної спрямованості, співвідношенні його з суб'єктом, формою вираження внутрішніх індивідуальних якостей і творчих можливостей якого і є відповідний стиль. Враховуючи цей факт, Виноградов В.В. стверджує, що поняття стилю у сфері вивчення мови і мовлення набуває різного значення залежно від його приналежності до об'єктної чи суб'єктної стилістики [17, с. 8]. Слід уточнити, що до об'єктних (чи об'єктивних) факторів автор відносить саму структуру мови, а до суб'єктних (чи суб'єктивних) – категорії народу, нації, окрему особистість.

Цікавим є міркування М. Гіршмана про те, що стиль має здатність уникати одностороннього перебільшення об'єктивності та суб'єктивності у процесах та результатах художнього процесу. Художність має змогу протистояти двом факторам: залежності ззовні (від «дидакта дійсності») і залежності зсередини (від «дидакта особистого свавілля»). Стиль виникає лише тоді, коли автору вдається уникнути розриву між цими факторами і створити єдиний світ. Властивістю стилю є здатність втілювати єдність зображуваної дійсності і особистості, яка освоює світ. Проте, паралельно, стиль – це зустріч автора і читача. Аналіз стилю, його розуміння та засвоєння дає можливість подолати межу між собою та іншими як

внутрішню межу. В стилі як критерії художньої довершеності реалізується зв'язок автора, героя і читача як «одночасно міжособистісне і внутрішньоособистісне спілкування» [12, с. 90-91]. Тобто, стиль є тією ланкою, що утримує твір цілісним, дає йому можливість існувати як у свідомості письменника, так і читача.

Як зазначав О.В. Лармін, мистецтво, зокрема і художня література, «проникаючи в суттєві риси подій, типів, характерів, ніколи не відривається від конкретного та індивідуального, тільки через нього розкриваючи наявні в ході художнього проникнення загальні риси» [15, с.229]. На думку науковця, загальне має здатність існувати тільки в одиничному і через одиничне.

Щоб детальніше дати визначення цьому поняттю та визначити його найголовніші аспекти, слід ще раз звернутися до праці «Проблема авторства и теория стилей» В.В. Виноградова. Цей дослідник зазначає, що способи розуміння та пояснення стильових своєрідностей художньої літератури, її напрямків і шкіл, творчості окремих письменників залежить від теоретичної позиції дослідника і від характеру її зв'язку з історизмом як принципом чи методом пояснення явищ мистецтва. Стилістика художньої літератури синтетично і разом з тим діалектично об'єднує – стосовно структури літературних творів – предмет, завдання та цілі об'єктної та суб'єктної стилістики [17, с. 16, 18].

Дослідники стилю, такі як О.С. Кухар-Онишко, В.П. Марко стверджують, що стиль як вираження авторського погляду на світ, певної концепції світу і людини не тільки об'єднує твір в одне ціле, а й пронизує кожен елемент твору, надаючи йому системності й художньої цілісності. Автор вважає дивним, що існують думки про різностильність того чи іншого твору, про поліфонію індивідуального стилю як суміш різних стильових впливів. Удосконалення змісту – то завжди й зміни форми, а «шліфування» форми неминуче відіб'ється на змісті [18, с. 23; 19, с. 3].

На думку Марко В.П., під стилем слід розуміти особливості функціонування словесної форми художнього твору та закономірності її організації, спрямовані на щонайповніше вираження змісту. Причому ці особливості й закономірності виявляються як на рівні власне слова, так і на рівні форм викладу, композиції сюжету, жанру.

Згідно з М.М. Гіршманом єдність змісту і форми розкривається і конкретизується в стилі літературного твору. Саме стиль «проявляє творчу, духовну індивідуальність у видимих і відчутних формах словесно-художньої образності і виразності». Стиль є саме тією ланкою, яка об'єднує твір в одне ціле, це індивідуальне вираження його художньої цілісності. Проте, слід враховувати і той факт, що стиль не отожднює елемент і ціле, а перетворює їх суперечності в індивідуальну єдність, яка створює єдиний зміст [12, 71-74]. Таке твердження дає нам ще один доказ того, що стиль необхідно аналізувати, адже саме завдяки йому створюється художній твір. Стиль дає нам можливість зрозуміти ціле через елемент і навпаки. Це стосується і жанру роману, який теж є художнім твором і володіє усіма якостями, притаманними художньому прозовому твору.

Цитуючи цього ж автора, слід зазначити, що теоретична значущість стилю заключається у виявленні того життєвого і художнього змісту, який сприяє подоланню безплідної антиномії загального та індивідуального і передбачає зовнішній суперечливий зв'язок загальнолюдських сил, що акумулюються в пам'яті і мові мистецтва, і особистісного творчо відповідального слова з одночасним подоланням і збереженням стійких художніх структур. Гіршман М.М. також зазначає, що загальна значущість цих структур кожен раз виникає в індивідуально-неповторному прояві [12, с. 72].

Можна виділити чинники, під дією яких складається стиль художнього твору: зовнішні та внутрішні. До зовнішніх чинників відносять життєвий матеріал, світогляд автора, літературні традиції. Серед внутрішніх чинників відомі такі, як ідейно-тематичний зміст, якому підпорядкована образна система (найголовніший чинник), творча манера письменника, родово-жанрова форма і композиція (лише в індивідуально-конкретному вияві. Оскільки, набуваючи певної стильової характерності, вони виступають і носіями стилю) [19, с. 5-6].

Оскільки ми розглядаємо проблему аналізу стилю, то необхідно відмітити, що дослідження закономірностей стилю художнього твору, тобто тих об'єктивних, необхідних зв'язків, які встановлюються між мовними одиницями, що виражають специфічний, ідейно-образний зміст у творі словесного мистецтва, є важливою та однією з найскладніших проблем стилістики художнього твору. Значущість цієї проблеми визначається тим, що пізнання закономірностей, які обумовлюють організацію та естетичну перебудову мовних одиниць у художньому тексті, дає змогу точно аналізувати твір. Складність проблеми пов'язана з природою досліджуваного явища, яке виявляє властивості і мови, і мистецтва і підпорядковується дії двоякого виду закономірностей – естетичних і мовних [20, с. 89].

Щодо неможливості повного аналізу художнього твору, зокрема роману, без дослідження його стилю, слід скористатися визначенням М. Гіршмана щодо цього поняття, яке доводить зв'язок теорії художньої цілісності і практики аналізу: «стиль з максимальною гостротою виражає діалектику змісту і форми твору як процесу – продукту, діяльності - речі» [12, с. 92].

Для Рудякова Н.А. визначальною роллю в системі художнього твору є естетичні закономірності. Поняття «закономірності естетичні» передбачає, по-перше, загальні для певного жанру закономірності, обумовлені наявністю у творі рухового персонажа, і, по-друге, закономірності конкретні, що визначають своєрідності стилістичної системи певного твору і становлять собою ті протиставлення між об'єктивною дійсністю і її відображенням у свідомості суб'єкта, які лежать в основі словесного образу оповідача і словесних образів відтворених ним персонажів [20, с. 90]. Іншими словами, кожен художній твір повинен мати стилістичні та жанрові особливості, властиві саме цьому твору, які допомагають читачеві побачити та зрозуміти задум автора.

Говорячи про стиль художнього твору, слід згадати і функціонально-стильову парадигму, що об'єднує тексти за їх функціональною приналежністю, яка відображає обмеження, що накладаються на формування тексту ситуацією спілкування. У застосуванні лексики ситуація спілкування виступає як референтна область, що дозволяє виділити і відмежувати від інших стилістичне значення. В.А. Кухаренко зазначає, що саме наявність власної референтної сфери дає підстави виділяти стилістичне значення як самостійний тип значення. Кожен текст вноситься в одну з функціонально-стильових парадигм, які виділяються на основі спільності функціонально-комунікативної ознаки [3, с. 84].

О.С. Кухар-Онишко визначає основні складники стилю. На його думку, «це не стандартні будівельні блоки, з яких складається літературний твір. Це величина змінна, що не існує ізольовано від інших, кожен раз вступає у взаємини з іншими складовими частинами порізнному, залежно від теми, проблематики, творчого завдання орієнтації на читача. У такому разі основа того чи іншого стилю визначається не самими складниками, а його домінуючими ознаками» [18, с. 47].

Відомо, що стиль можливо проаналізувати лише через аналіз його складових елементів. А чимало науковців розглядають індивідуальний стиль як основну одиницю стильового аналізу. Складниками стилю вважають тему, проблематику твору, систему образів і виражений у цій системі естетичний ідеал. До елементів, які творять стиль, також належать тон, інтонація, тональність, пафос, композиція, час і простір, особливості творення образу і образ автора, художня мова. Отже, щоб проаналізувати стиль роману, необхідно окремо виділити та дослідити усі ці компоненти художнього твору.

Щоб довести, що поняття «стиль» та «жанр» є взаємопов'язаними і майже завжди розглядаються паралельно, наведемо думку Кухаренко В.А., яка стверджує, що «оскільки жанрове розшарування відбувається в рамках одного функціонального стилю, належність тексту до функціонально-стильової парадигми визначається на основі ознак ширшого спектру дій. І навпаки, приналежність до жанрової парадигми маніфестується ознаками вузького охоплення. Перші знаходяться переважно на лексичному рівні, другі – на композиційному» [3, с. 84].

У більшості випадків стиль роману зводиться до поняття «епічного стилю», і до нього застосовують відповідні категорії традиційної стилістики. При цьому з роману виділяються тільки елементи епічного відображення (переважно в прямій авторській мові). Глибока різниця між романною та епічною зображуваністю ігнорується [1].

Саме тому існує безліч способів аналізу роману. Проте, наразі виділимо лише два. Перший з них відокремлений від жанру і самого тексту; аналізується лише мова твору. У другому випадку дослідник виокремлює лише один стиль і аналізує його як стиль цілого твору. Проте, слід врахувати і той факт, що філологічний аналіз тексту можна вважати завершеними лише у випадку застосування цих двох методів [21, с. 63-64].

Як бачимо, роман є досить суперечливим явищем з точки зору лінгвістики. Жанр роману є надзвичайно складним для аналізу. Це пояснюється тим фактом, що він може вмещувати у собі декілька стилів, кожен з яких має свої власні лінгвістичні особливості. Проте, не слід забувати, що для того, щоб дати чіткий та найбільш точний лінгвістично-стилістичний аналіз жанру роману, слід розглядати усі його складові у гармонії, як такі, що взаємодіють між собою на усіх рівнях, доповнюють одні одних та дають змогу зрозуміти усі мовні особливості цього виду прозового тексту.

Ми визначили, що у літературознавстві можна виділити жанр роману та відзначити його лінгвістично-стилістичні особливості. Хоча у цій статті, опираючись також на дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних авторів, ми довели і те, що стиль жанру роману визначити та виокремити можливо, проте слід говорити лише про певний твір певного автора і створений у певну епоху у певному культурному середовищі.

На наш погляд, нам вдалося поєднати поняття «стиль» та «жанр», охарактеризувати їх спільні риси та довести взаємозалежність. Оскільки ми схилиємося до думки, що роман є твором, що вмещує декілька жанрів, то ми показали, що стиль роману можливо досліджувати лише за умови визначення усіх цих жанрів.

Як було показано у даному повідомленні, все-таки повинні існувати певні норми та прототипи, на які слід опиратися кожному досліднику, який працює у даній сфері науки. Проте, як і у кожному правилі, тут теж існують винятки, на які теж слід зважати. Саме такі винятки і вимагають дослідження та аналізу.

Слід ще раз наголосити на тому, що аналіз стилю передбачає як аналіз лінгвістично-стилістичних аспектів (вживання метафори, порівняння, епіфори, синтаксису та ін.), так і дослідження композиції, сюжету, часу,

місця та ін. Кожен письменник має чи письменниця має свої власні уявлення про створення та вживання цих едностей залежно від мети, яку вони прагнуть досягнути завдяки певній фігурі мовлення чи іншій конструкції, а також від способу мислення цього певного автора.

На цей час існує безліч теорій визначення жанрів творів, а відповідно і їх стилів. Роман залишається, на нашу думку та на думку багатьох інших дослідників цієї проблеми, все ще нерозгаданим явищем, який вміщує у своєму аналізі величезну кількість особливостей, притаманних лише цьому жанру. Скільки існує письменників, стільки і способів аналізу та інтерпретацій їх творів. Тому ця проблема ще не вичерпала себе та вимагає подальшого дослідження.

ПРОБЛЕМА ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОНЯТИЯ «СТИЛЬ» ЖАНРА РОМАНА И СПОСОБА ЕГО АНАЛИЗА

Н.М.Гоца

Статья посвящена определению и характеристике основных аспектов жанра романа. Внимание сосредоточено на проблеме определения его стиля и трудностей, которые могут возникнуть во время стилистическо-лингвистического анализа романа. Установлено, что полный анализ этого жанра возможен лишь при рассмотрении всех лингвистических особенностей. Доказано, что полное понимание прозаического произведения (романа) может быть осуществлено только тогда, когда он рассматривается как единство всех жанровых и стилистических компонентов.

Ключевые слова: жанр, индивидуальный стиль, функциональный стиль, роман, межтекстовость, лингвистические особенности, гендер, стилистическое единство.

THE PROBLEM OF THE NOTION "STYLE" OF A NOVEL GENRE DEFINITION AND METHODS OF ITS ANALYSIS

N.M. Hotsa

The article deals with basic aspects of genre of a novel. Attention is paid to the problem of its style definition and difficulties which may occur during its linguistic-stylistic analysis. It is proved that a complete analysis of this genre is possible only while using all linguistic and literary peculiarities. It is ascertained that an absolute understanding of a novel can be carried into practice when it is examined as a unity of all its components.

Key words: genre, individual style, functional style, novel, intertextuality, linguistic peculiarities, stylistic unity.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bahktin, M.M. "Discourse in the Novel" *The Dialogic Imagination*. Edited by Michael Holquist / M.M. Bahktin. - Austin: University of Texas Press, 1981. - 213 p.
2. Сучасний тлумачний словник української мови: 65 000 слів / за заг. ред. д-ра філолог. наук, проф. В. В. Дубічинського. - Х.: ВД «ШКОЛА», 2006. - 1008 с.
3. Кухаренко В.А. Интерпретация текста: учеб. пособие для студентов пед. институтов по спец. № 2103 «Иностр. яз.» / В.А. Кухаренко. - 2-е изд., перераб. - М.: Просвещение, 1988. - 192 с.
4. Разинкина Н.М. Функциональная стилистика (на материале английского и русского языков): учеб. пособие / Н.М. Разинкина. - 2-е изд., испр. и доп. - М.: Высш. шк., 2004. - 271 с.
5. Johns Ann M. Text, Role, Context: Developing Academic Literacies / Ann M. Johns. - Cambridge University Press, 1997.
6. Хализев В.Е. Теория литературы / В.Е. Хализев. - М.: Высшая школа, 1999. - 373с.
7. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту / М. Крупа. - Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. - 416с.
8. Целкова Л.Н. Современный роман (Размышления о жанровом своеобразии) / Л.Н. Целкова. - М.: Знание, 1987. - 64с.

9. Нич Ришард. Світ тексту: про структуралізм і літературознавство / Нич Ришард. – Львів: Літопис, 2007. – 316 с.
10. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства: монографія / Н. Копистянська. – Львів: ПАІС, 2005. – 368 с.
11. Мороховский А.Н. Стилистика английского языка: учебник / А.Н. Мороховский, О.П. Воробьева, Н.И. Лихошерст, З.В. Тимошенко. – К.: Выща шк., 1991. – 272 с.
12. Гиршман М.М. Литературное произведение: теория и практика анализа: учеб. Пособие / М.М. Гиршман. – М.: Высш. шк., 1991. – 160с.
13. DiYanni Robert. Literature: Reading Fiction, Poetry, Drama, and the Essay / Robert DiYanni. - 4th ed. - McGraw-Hill, 1998. – P. 49 – 102.
14. Gordon Jane Bachman and Kuehner Karen. Fiction: the Elements of the Short Story / Gordon Jane Bachman and Kuehner Karen. – McGraw-Hill Glencoe, 2000. – 456 p.
15. Лармин О.В. Художественный метод и стиль / О.В. Лармин. – М.: Издательство МГУ, 1964. – 273 с.
16. Есин А.Б. Принципы и приемы анализа литературного произведения: учебное пособие / А.Б. Есин. – 3-е изд. – М.: Флинт; Наука, 2000. – 248с.
17. Виноградов В.В. Проблема авторства и теория стилей / В.В. Виноградов. – М.: Государственное издательство художественной литературы, 1961. – 615 с.
18. Кухар-Онишко О.С. Индивидуальный стиль писателя : генезис, структура, типология / О.С. Кухар-Онишко. – К.: Вища школа, 1985. – 173с.
19. Марко В.П. У вимірах стилю (Літературно-критичний нарис) / В.П. Марко. - К.: Дніпро, 1984. – 118с. (Бесіди про художню літературу).
20. Рудяков Н.А. Стилистический анализ художественного произведения / Н.А. Рудяков. – К.: Вища школа, 1977. – 136с.
21. Арнольд И.В. Современный английский язык: учебник для вузов / И.В. Арнольд. – 4-е изд., испр. и доп. – М.: Флинт; Наука, 2002. – 384 с.

Надійшла до редакції 16 лютого 2009 р.